

Slovenska književnost.

Knjige „Slovenske Matice“ za l. 1901.

Zabavna knjižnica. XIII. zvezek. V Ljubljani 1901. — Lanski zvezek „Zabavne knjižnice“ nam je podal dva večja sestavka. Gospod Ivan Prijatelj je popisal življenje in delovanje ruskega satirika Šaltikova-Ščedrina in podal nekaj zgledov iz njegovih spisov v prevodu. Šaltikov je jako temeljit opazovatelj življenja. Njegova satira ni rezka, ampak globoko alegorična in ravno zaradi tega tudi nepremagljiva. Dosegla je velik vpliv na Ruskem, ker v njej je zdravo moralno jedro. G. Prijatelj je izkušal z močnimi potezami karakterizirati Šaltikova. Navzel se je od njega zaničevanja do ruske koščene birokracije, kateremu daje tudi duška v krepkih izrazih, ki se nekam čudno beró v znanstvenem spisu. — G. Peter Bohinjec je pa napisal zgodovinsko povest „Za staro pravdo“, katera zasluži pač v svoji vrsti večjo pozornost. Pisatelj nam podaje v tej povesti nekako kulturno-zgodovinsko razlago kmečkega vstanka po Kranjskem l. 1515. Zato je tudi glavni dogodek — bitka pri Brežicah — le nekako skiciran, ne popisan, pač pa nam pisatelj na široko popisuje priprave na boj in razloge, ki so nagibali razne stanovne v tem gospodarskem, verskem in splošno-socialnem boju. Bohinjec torej rešuje nekaj problem, in s tega stališča se nam zdi povest važna. Saj je pisatelj izrazil v konkretni obliki več misli, katerih doslej niso tako upoštevali. Središče cele povesti je pridiga radovljiškega vikarja Janeza Plahute, kateri je brezobzirno bičal socialne krivice tedanjega časa. Zakaj je pisatelj naredil ravno iz njega pristaša novaristolika Pomponacija, nismo mogli razumeti in se nam tudi ne zdi umestno. Morda je hotel s tem označiti duševno raztrganost one dóbe. Razloček med meščanom in kmetom, samovoljnost grajščinskih oskrbnikov, vpliv krivoverških idej itd. nam kaže pisatelj v prizorih in pogovorih. Kmečke vstaje niti ne obsoja niti ne hvali direktno, pač pa jo razlaga iz tedanjih razmer. Gotovo zasluži ta povest kot sociološka

„Dom in Svet“ 1902, št. 11.

monografija veliko pozornost. Le žal, da jo je ob koncu pisatelj kakor presekal. L.

Knjige „Družbe sv. Mohorja“ za l. 1901.

Veliki trgovec. Povest. Spisal Engelbert Gangl. „Slovenskih Večernic“ 54. zvezek. V Celovcu 1902. Str. 224. — To je letos glavna povest „Družbe sv. Mohorja“. Pisatelj nam popisuje zgodbe Zalokarjevega Janeza iz Metlike, nadarjenega belokranjskega dečka, kateri se z lastno pridnostjo povzpne do „velikega trgovca“ v Trstu. Doma v rojstnem kraju pa gospodarstvo vsled pijanosti očetove in raznih neprilik propade. Brat France se izseli v Ameriko. Janezu je žal, da ni rešil domačega doma. „Veliki trgovec“ hipoma izgubi vso delavnost. Umreta mu žena in hči, v najlepši dobi pusti delo in se s prihranjenimi novci vrne v domači kraj.

Ako sodimo ta spis s stališča „povesti“, moramo pač reči, da pogrešamo v njem pravega razvoja. Prva polovica se dviga vedno višje dotlej, ko postane Janez dedič velike trgovine. Potem pa povest hitro pada s svojim junakom navzdol, dokler prej tako delavni in podjetni mož ne izgubi vse energije ter ne opusti vsega dela. Nismo mogli najti prave krivde, katera bi opravičevala ta preobrat. Mož tolike navdušenosti za trgovstvo se pač ne more hipoma tako izpremeniti. Vsa povest ima bolj značaj kronike, v kateri so posamezni dogodki le bolj v zunanji, ne toliko v notranji zvezi. Zlasti proti koncu, ko sledi smrt za smrtjo, dobiva vsa povest bolj biografski značaj. Prva polovica ima očitno tudi vzgojevalni smoter, kar je za ljudsko povest velike važnosti. Druga polovica s svojo žalostno resignacijo pa mu nasprotuje.

Pač pa je v posameznostih obilo prave leposlovne vsebine. Pisatelj je lirik, in ta sfruna odmeva iz vseh popisov in iz vsega pripovedovanja. Zato so pa najkrasnejša mesta v tej povesti ona, na katerih se more pripovedovavec vglobiti v popisovanje čustev in notranjega duševnega življenja. Napredujoča pijanost starega Zalokarja je od pričetka do blaznosti

popisana s pretresljivo istinitostjo. Proti koncu pa se vglablja pisatelj v žalost in obup, tako da dobi vsa povest nekaj sentimentalnega značaja, ki je tem manj v soglasju z realističnim naslovom, ker je v zgodbi Zalokarjevega Janeza ravno doba njegove „velike trgovine“ opisana najkrajše in z najmanjšim vnosom.

Prav ceniti bo pa znal to povest samo rojen Beli Kranjec, pravo metliško dete. Zakaj to je prava metliška povest. Osebe so skoro vse istinite. Župan Hes, narodnjak Navratil itd. so že umrli, Janko Štupar z več drugimi še travo tlači. Kraji, katere omenja pisatelj, so vsi istiniti. Od metliške proštije tje doli do Karlovca — vse to je prava rodna Bela Krajina. Središče pokrajine in povesti pa je tam pri Materi Božji trifarški, kjer se tik Kolpe in hrvaške meje dvigujejo tri cerkve. Tam pri Treh farah so veliki cerkveni shodi, kjer se zbirajo Slovenci in Hrvati v nešteti množicah od blizu in daleč.

Ločen je ta kraj od druge slovenske zemlje ter pripada zemljepisno in deloma tudi etnografično bolj k hrvaškemu ozemlju, kakor k slovenskemu. Poseben rod prebiva tam, z lastnimi šegami in z jako razvitim blaglasnim narečjem. Srce tega ljudstva je jasno kakor zlata vinska kapljica, ki jo rodé njihove gorice. Beli Kranjec je mehke duše, poln mile narodne poezije. Borba za življenje pa ga dela tudi trdega in jeklenega v delu. Marsikatera jasna glava je že prišla čez Gorjance. Te lastnosti je združil pisatelj v svojem junaku tako, da nam je v njem pokazal res nekaj uzor pravega Belokranjca: Mehkočutna, skoro sanjava narava, ki ljubi strastno svojo rodno grudo, se druži z bistrim razumom, kateri mladeniča žene proti nagnjenju srca v življenje. Belokranjski mladenič prekosi vse vrstnike; svet se mu odpre in bogastvo se mu vsuje v naročje. Pa v srcu mu spi spomin na mило majko Belo Krajino; in ko se ta zbudi, se mu zdé puste palače in prazno zlato. Ubožna, bedna Bela Krajina mu je več, kot vsa svetovna trgovišča, in on se vrne tje nazaj med siromake ob Kolpi, da jim izkazuje dobroto od svojega obilja.

To je značilna poteza v naravi tega ljudstva, in to je pisatelj zadel, ker je sam vzrasel med Belokranjci. Rojaki bodo pa z veseljem čitali to povest, ker jo bodo spoznali kot svojo tudi po slogu in po nekaterih jezikovnih posebnostih.

Dr. E. L.

Naš društveni in shodni zakon. Za praktično uporabo razložil doktor Viljem Schweitzer. V Ljubljani, 1902. Založila „Slo-

venska krščansko-socialna zveza“. Tisek „Kato-liške tiskarne“, Str. X in 96. — Avstrijska ustava daje državljanom pravico, snovati društva in prirejati shode. Te pravice v novejšem času Slovenci izvršujejo z izredno vnemo. Dan na dan čitamo in slišimo o shodih in o novih društvih. Pri tem pa je potrebno, da snovatelji poznajo natančno zakonite določbe. Zato je pa „Slovenska krščansko-socialna zveza“ ne le svojim članom, ampak vsemu slovenskemu narodu storila veliko uslugo, da je izdala ta natančni navod. G. pisatelj navaja natančno dotične postavbe: Zakon z dné 15. nov. 1867 o društvenem pravu in zakon z dné 15. novembra 1867 o shodnem pravu. V besedilu postavbe je pridržal splošno Cigaletov slovenski prevod in ga izpremenil le vtoliko, da se strinja s sedaj veljavno „Nemško-slovensko pravno terminologijo“, katero je uredil dr. Janko Babnik; pri tem se je oziral tudi na prevod dr. Kavčičev, ki je izšel v „Dodatku h kazenskemu zakonu“. Posamezne določbe je pojasnil z obširnimi razlagami, v katerih se ozira na ukaze raznih ministrstev, razsodbe upravnega in državnega sodišča, kasacijskega dvora itd. V drugem delu je sestavil obrazce vlog na oblastva in zglede društvenih pravil. Tu najdejo čitatelji zglede, kako se snujejo najrazličnejša društva: politična, delavska, znanstvena, strokovna itd. V dodatku objavlja še cesarski patent z dné 26. nov. 1852 o društvenem pravu in cesarski patent o preosnovi meščanskih in strelskih krdel. Natančno stvarno kazalo pomaga, da se vsaka stvar v knjižici hitro najde.

Priporočamo to knjižico, katera je neobhodno potrebna vsaki društveni knjižnici in posameznikom, ki se bavijo s socialnim vprašanjem, najtopleje, kakor tudi vsem prijateljem ljudske organizacije.

D. S.

V. pl. Haardtov zemljepisni atlas za ljudske šole s slovenskim učnim jezikom, priredil prof. Fr. Orožen. — Sedaj je izšla druga izdaja tega zemljepisnega dela v založbi tvrde Ed. Hölzel na Dunaju. Atlas ima 14 za ljudske in meščanske šole potrebnih zemljevidov, in sicer: 1. Važnejši temeljni pojmi v razumevanje zemljevidov; 2. Okolica Ljubljane, Gorice in Trsta; 3. Kranjsko in Primorsko (goro-in vodopisni zemljevid); 4. Kranjsko in Primorsko (pol. zemljevid); 5. Avstrijske planinske dežele; 6. in 7. Avstrijsko-Ogrsko; 8. Srednja in južna Evropa; 9. Evropa; 10. Azija; 11. Afrika; 12. Amerika; 13. Avstralija in Polinezija, in 14. Polute. — Zemljevidi so v vsakem oziru jako pripravi in ljudski šoli primerni. Cena atlasu je le 2 K 40 h, posameznim zemljevidom pa 16 h.